

Gabriela RUSU-PĂȘĂRIN
(Universitatea din Craiova)

Hora de pomană – repere identitare românești în Oltenia și în Valea Timocului bulgăresc. Rigori radiofonice de restituire mediatică

Abstract: (The Commemoration Alms Dance-Romanian Identity Guiding Marks in Oltenia and the Bulgarian Timoc Valley. Radiophonic Canons of Media Feedback) The communicational dimension of community rites is crucial in disseminating identity guide marks. The Commemoration Alms Dance is a complex of community events conducted on the second day of Easter to celebrate the memory of the dead. The development, the actors' functions, the ritual objects used in this commemoration context have been faithfully kept by Romanians on both sides of the Danube. Our field research in the Mehedinți Mountains, in Dolj and Olt and the Romanian community in Vidin, Albotina and Rahova has highlighted the preservation of customs and beliefs generated by ritual artifacts. The celebration was and is a common way of celebrating both the feast of the dead and that of the community during the Renewal Week, the celebration being set on the boundary of the two worlds . The two areas (past and present) occur in succession, diminishing the borders of liminality. The radiophonic transmission of this dual valence holiday compels some canons of constructing and directing the radio format, the musical argument and illustration to create the state of feast, mitigating the effects of the funeral corpus. Our radio broadcast project on Radio Romania Oltenia Craiova (regional public broadcaster of The Romanian Radio Society) included the following forms of journalistic expression: interviews with actors, folklore bearers, recording, editing with explanations of ritual and disseminating partial sequences of the festival dedicated to the celebration organized by the Romanians at Albotina in Bulgaria.

Keywords: the commemoration alms dance - identity guiding mark, liminality, radiophonic project , communicational dimension.

Rezumat: Dimensiunea comunicațională a riturilor comunitare este esențială în diseminarea radiofonică a reperelor identitare. Hora de pomană reprezintă un complex de manifestări comunitare derulate în a doua zi de Paște pentru celebrarea memoriei celor morți. Cadrele de derulare, funcțiile actanților, obiectele rituale folosite în acest context rememorativ s-au păstrat cu fidelitate la românii de o parte și de alta a Dunării. Cercetările noastre de teren în Munții Mehedinților, în județele Dolj și Olt și în comunitatea românilor din Vidin, Albotina și Rabova au argumentat păstrarea intactă a derulării obiceiului și a credințelor generate de artefactele rituale. Sărbătoarea a fost și a rămas comună pentru celebrarea morților și sărbătoare în Săptămâna Luminată, plasând momentul sărbătoresc în liminalitate. Cele două zone (trecut și prezent) se produc în succesiune, atenuând frontierele liminalității. Transmiterea radiofonică a acestei sărbători cu dublă valență simbolică impune câteva rigori de construcție și regizare a formatului radiofonic, a argumentației și a ilustrației muzicale pentru a crea starea de receptare ca sărbătoare, atenuând efectele transmiterii corpusului funebru. Proiectul nostru radiofonic difuzat la Radio România Oltenia Craiova (post public regional al Societății Române de Radiodifuziune) a cuprins ca forme de expresie jurnalistică interviuri cu actanți, purtători de folclor, înregistrarea, montajul cu explicitări ale secvențelor rituale și difuzarea parțială a festivalului dedicat acestei sărbători, organizat de românii din Bulgaria la Albotina.

Cuvinte-cheie: hora de pomană – reper identitar, liminalitate, proiect radiofonic, dimensiune comunicațională

Preambul

Identitatea unei societăți se conturează prin simbolurile principale recunoscute unanim de către membrii acesteia, datini și credințe care dau un sens existenței și îi permit acesteia să se identifice într-un areal cultural. Folclorul exprimă identitatea culturală a

grupurilor constituite familial, etnic, religios, ocupațional, zonal, național. Formele de exprimare a folclorului, a culturii tradiționale în general, reunesc grupul într-un destin comun. Diversitatea formelor folclorului, cântec, joc, ritual, practică religioasă, asigură identitatea individului și identificarea locului lui în cadrul comunității.

Momentele de sărbătoare comunitară se suprapun uneori peste datele calendaristice ale sărbătorilor creștine, ceea ce asigură evidențierea elementelor identitare și a pattern-urilor, integrarea lor în practici ritualice care antrenează întreaga comunitate. Riturile de trecere sunt cele mai puternic sedimentate în mentalul colectiv și leagă generațiile, asigurând perenitatea corpusului informațional și a practicilor rituale. Hora de pomană este un obicei, o secvență de ritual, un cântec și o practică rituală conservată sub aceste forme în spațiile locuite de români de o parte și de alta a Dunării. Cercetările noastre de teren în Munții Mehedinților, în județele Dolj și Olt și în comunitatea românilor din Vidin, Albotina și Rabova au argumentat păstrarea intactă a derulării obiceiului și a credințelor generate de artefactele rituale. Sărbătoarea a fost și a rămas comună pentru celebrarea morților și sărbătoare în Săptămâna Luminată, plasând momentul sărbătoresc în liminalitate.

Înregistrările radiofonice ne-au permis transmiterea la radioul public regional românesc a momentelor semnificative pentru restituirea specificității acestei sărbători, cu axare pe elementele identitare culturale. Diseminarea radiofonică a informațiilor a fost posibilă în primul rând datorită dimensiunii comunicaționale a riturilor comunitare. Cadrele de derulare, funcțiile actanților, obiectele rituale folosite în acest context rememorativ s-au păstrat cu fidelitate la românii de o parte și de alta a Dunării.

În Munții Mehedinților, în Gorjul de sub munte, în comunitățile românești de dincolo de fruntariile actuale ale țării, moartea e un fenomen firesc; mortul urmează a se integra în marele neam al ascendenților săi, situat în Lumea fără Dor. Cântecurile ceremoniale dau expresie relației individului cu grupul social și cu cosmosul, bocetele reflectă relația individului cu familia.

Mitologia morții (cu toate transsimbolurile de rigoare) este o sinteză etnothanatologică a etnografiei funerare, folclorului funerar și artei somptuare; metafore precum «dalbul de pribeag», «calea laptelui», «marea trecere» etc. se oferă cercetătorului spre noi decodificări în circumstanțe contemporane. De la „Miorița” lui V. Alecsandri și până azi similitudinile nuntă-înmormântare sunt mereu incluse în textele lirice ca teme, motive, toposuri etc.

În *Cartea românească a morții* etnologii Nicolae Panea și Mihai Fifor abordează o hermeneutică a textelor ritual-funerare .

Ernest Bernea și-a fixat triumphiul topologic de cercetare a Gorjului de Nord în localitățile Runcu, Arcani și Dobrița. „Înmormântarea din Gorjul de Nord... este un fenomen unic în categoria acestor fenomene aparținând satului tradițional atât prin bogăția de fapte expuse în diverse forme de expresie, cât și prin caracterul său complex și străvechi - unele acte străbat o scară de milenii. În această ceremonie, banală prin frecvență apar momente și scene ce trec de la pitoresc la sinistru, cu un inedit aproape neîntâlnit” (Bernea, 2007).

Asupra acestor aspecte inedite derulate în succesiunea momentelor scenariului ritualic ne-am oprit cu preponderență pentru a le înregistra și a le reda circuitului informațional într-o prezentare comparativă menită să evidențieze elementele de identitate culturală a românilor de o parte și de alta a Dunării.

I. Hora de pomană – secvență postfunerară și sărbătoare rituală în Oltenia

Noaptea Învierii aduce Lumină celor morți fără lumină, induce o stare de liniște fondată pe sentimentul de comuniune între cele două Lumi. Suferințele celor morți de moarte năprasnică, ale celor morți fără lumânare sunt îmbunătățite prin oferirea de alimente, ofrande și lumină. Este momentul de tihnă, de împăcare. Acestuia îi urmează un altul, al simulacrului unei petreceri, la care se crede că participă și sufletul celui decedat. El vede și aude tot ce se întâmplă la petrecerea dată în numele lui. Se întâmplă a doua zi de Paști sau la Înălțare (Ispas). În zona Olteniei (Dolj și Mehedinți) secvența rituală este cunoscută sub numele de „Hora de pomană”. Este o secvență postfunerară, care se reiterează în fiecare an la sărbătorile consacrate pentru hora satului, sau praznicul satului. La Prejna în județul Mehedinți Hora de pomană se face la Paști și la Sfântă Maria Mare. În județul Dolj numai în a doua zi de Paști. Obiceiul este viabil și în Timocul bulgăresc, lângă Vidin. Pe câmpul de la Albotina românii din Bulgaria și din România se întâlnesc pentru celebrarea, conform concepției populare, a memoriei celor plecați într-o altă lume. La Izverna Mehedinților (informator Petrică Mîțu Stoian) rudele defunctului comandă Hora de pomană. Lăutarii se plasează în mijlocul horei, constituind nucleul. Sunt desemnați o fată și un băiat, care împart celor prezenți prosoape (gestul amintește de momentul plecării cortegiului funerar de la casa defunctului, când actanții principali, cei ce poartă sicriul, bradul, stâlpii primesc de pomană prosoape). Dacă cel pentru care se joacă hora a murit fără lumânare, se va înmâna și „lumină”. Împart lumânări aprinse. Hora se face rotundă, sub formă de melc (în funcție de numărul participanților, se așază chiar și pe cinci rânduri). „Melcul” „de lumină” amintește de statul pus pe pieptul defunctului, „măsura” lui, creând o imagine funerară, dificil de armonizat vizual și auditiv cu melodia, o horă de mână „așezată”. Rudele, aflate în jurul lăutarilor strigă: „Ziceți bogdaproste. Să-i fie sufletului”. Participanții răspund: „Să fie primită!”. Rudele mortului vor da de pomană celor prezenți obiecte și alimente rituale, din toate de care nu s-ar fi lipsit omul aici pe pământ. Se spune: „se face Hora de pomană, ca să vadă și el hora pe lumea cealaltă”.

Caracterul oral și colectiv al creației populare asigură și în acest caz producerea unui text adecvat circumstanței, uneori cu adresabilitate directă. Regretul pentru plecarea din această lume este exprimat în rostirea „stăpânită”, pe acordurile unei hore ca o tânguire:

*Jucați lume, petreceți, lume, lume
... Cu toți fericiți sunteți, lume, lume
Numai cei de sub pământ, lume, lume
Nu mai văd, nu mai aud, lume, lume.*

„Nunta” mortului, înscenare rituală în cazul tinerilor decedați „nelumiți” apare în textul cântecului de Horă de pomană, cu un evident rol apotropaic: teama de a nu se răzbuna cei plecați neîngădui de repede dintre cei vii motivează producerea imaginii de nuntă:

*Sărac tinerețea mea, lume, lume
S-a cununat (s.n.) cu moartea, lume, lume.*

Caducitatea vieții este amintită prin similitudinea „arderii” vieții, asemeni arderii lumânării. Corelarea text-melodie și imaginea horei, în care se joacă lumânările aprinse, creează un cadru simbolic de excepție:

*Viață, viață trecătoare, lume, lume
Te-ai stins ca o lumânare, lume, lume.*

Într-o prezentare circulară, reiterând ideea de petrecere în numele defunctului, ultima strofă reunește simbolurile mitice într-o enunțare, în care simbioza lumină-sunet,

petrecere-pomenire devine axă ideatică. Hora de pomană sub formă de melc, având nucleu taraful de lăutari, apare ca o imagine poetică în fundalul cântecului. Prin similitudine, nucleul sunet-lumină (sunetul instrumentelor muzicale-lumânări aprinse) din planul real este preluat și metamorfozat în asocierea „soare răsărind-păsări ciripind”.

Asemeni horei, care delimitează spațiul dedicat actului ritual, slujba finală denunță motivul reuniunii: petrecerea.

In mormânt adânc și rece, lume, lume,

Nu am cu cin' mă petrece lume, lume;

Nu văd soare răsărind, lume, lume,

N-aud păsări ciripind, lume, lume,

Jucați lume, chiuiți, lume, lume,

De mine să pomeniți, lume, lume.

De remarcat este caracterul aparent disociativ al pomenii „date” și al textului care imaginează discursul celui decedat. Folosirea verbelor active la persoana I singular (nu văd, n-aud) și adresabilitatea directă la persoana a II-a plural cu valoare imperativă („jucați”, „pomeniți”) creează starea de dialog între lumi. Insolitul temei este acutizat de inversarea planurilor: *realul* care impune imaginea horei și a gestului (a da de pomană) și *imaginarul* (textul reproduș de o persoană - ca un reprezentant al defunctului în Lumea Albă).

Hora de pomană, în sine un simbol de pomenire a tuturor morșilor, va parcurge traseul ideatic de la general la particular. Registrul adresării vizează lumea celor morși (în prima strofă), finalizând prin a personaliza discursul (subiect inclus: eu).

Numai cei de sub pământ [...]

Nu mai văd, nu mai aud [...]

[Eu] *Nu văd soare [...]*

N-aud [...]

Identitatea formală a verbelor la persoana a III-a plural (*ei*) nu și a verbelor la persoana I singular (*eu* nu văd) sugerează apartenența la aceeași lume, agregarea definitivă la Lumea Cealaltă.

În aparență doar un text menit să exteriorizeze trăirile afective ale membrilor familiei celui decedat, versurile create spontan și interpretate circumstanțial și la comandă dezvoltă un amplu registru de simboluri ce se cer decodate în timp. Rămâne apelativul direct: Lume, lume” ca un ecou al mesajului transmis din Lumea Fără Dor în Lumea cu Dor pentru a acutiza Dorul.

În comuna Cetate, județul Dolj (informator Ciobanu Olivia, educator, știe de la Ruican George, 72 ani și Ruican Vasilica, 74 ani, bunici, la data înregistrării interviului, anul 2000) Hora de pomană este plătită timp de șapte ani în a doua zi de Paște.

Rudele celui decedat împodobesc brad, asemeni bradului de la înmormântare. Bradul este purtat în horă de un tânăr sau de tânără, prieten (ă) cu decedatul (a). Celor ce participă la Hora de pomană, le sunt oferite: ouă roșii, vin, mere, prăjituri.

Înscenarea rituală, „nunta” mortului, cu axare pe imaginea jocului menit să unească prin sunet și gest cele două lumi apare ca o reprezentație stranie, atunci când se produce chiar lângă groapa în care va fi coborât sicriul cu tânărul „nelumit”.

În localitățile din Câmpia Blahniței (Mehedinți) la moartea tinerilor necăsătoriți se îmbracă crucea cu cele mai bune haine ale defunctului, o față se îmbracă mireasă (dacă e vorba de înmormântarea unei tinere) sau un bărbat se îmbracă ginere (dacă înmormântarea

este a unui tânăr). Cu o sticlă de vin în mână (băiatul) sau cu buchetul de mireasă (fata) joacă împreună cu ceilalți participanți la ceremonialul înmormântării. Jocurile sunt specifice: sârbe pentru băiat, hore purtate pentru fată. Jocul durează până când este îngropat mortul. Atunci se dezvește crucea de haine și se fixează la capul mortului, în pământ.

Ideea de joc, de petrecere se suprapune simbolic peste ritmurile ritului de separare și de agregare în lumea moșilor și strămoșilor. Este o modalitate explozivă, prin care se domină starea afectivă, de disperare pentru pierderea unei vieți tinere.

Nefirescul trebuie dominat prin nefiresc. Expresia „o să joc la moartea ta”- este o exprimare a unei răzbunări ce implică o imagine nefirească, asocierea a doi termeni plasați de obicei la antipod: joc-moarte. Și tocmai apelarea la nefiresc, insolit are rolul de dominare a nefirescului (moartea timpurie).

Decodarea în trepte a simbolisticii unui asemenea act ritual ar putea trimite la rolul apotropaic, de preîntâmpinare a răzbnării defunctului pe cei rămași dincoace de Prag. Muzica, strigările, asociate cu bocetele și interpelările intempestive datorate jelaniei au rolul de a alunga maleficul, de a purifica spațiul, de a nu lăsa să se pătrundă prin „fisura” produsă în viața colectivității (pierderea unui membru) a forțelor malefice.

Petrecerea pentru morți oferă un tablou de coduri simbolice, care lasă deschisă perspectiva interpretărilor (Rusu-Păsărin 2004:148-152).

La Costești (Mehedinți) Hora de pomană „se plătește la muzicanți . „Să fașe la Paști, la Sân Pietru, să plătește la lăutari, îi dă ălui dinainte un prosop sau o batistă, sau o basma la muiere, în toată hora dă... câte-o bere, ceva beutură ... zăce lumea *bogdaproste* ! iar cel ce dă de pomană zăce *fie lu Gheorghe, să-i fie lu Gheorghe, de sufletul lui, sau lu Maria* , după cum l-o chemat pe mort ...” (informator Domnica Dragu, 68 ani, Prejna, jud. Mehedinți). Femeile nu știu să cânte hora. O știu numai lăutarii și o cântă numai la comandă.

Se-ncepe Hora de pomană, cu acest cântec și pe urmă cântă și joacă horă de mână, sârbă, danț...așa cum se joacă la horă. Hora de pomană se face cât timp doresc urmașii. Domnica Dragu precizează: „După cum vrea omu... și la zece ani, și la an, după cum poate omu... când ș-adușe-aminte... când ș-adușe-aminte...”

La Prejna Hora de pomană se face de două ori pe an: la Paști și la Sfânta Maria Mare, la 15 august. Este un scenariu ce trebuie respectat în derularea lui, cu elemente de recuzită știute deja de la pomana de înmormântare, elementul de inedit fiind jocul propriu-zis. Hora se face în primul rând pentru tineri, dar nu exclusiv. Din seara care precede hora (prima zi de Paști) se stâng obiectele investite simbolic funerar: batiste, prosoape, baticuri, colaci cu lumânări, sticle cu țuică: ”Când joacă lumea de e hora roată, atunci mergem cu prosoapele sau cu baticuri, ce este, și-atunci le dăm de pomană. Cei ce sunt în horă zic *bogdaproste*, iar noi spunem să fie lui cutare ... Maria sau Pantelică, așa numim ... Și se joacă *Hora de pomană*. Ăl de face hora plătește-ntâi lăutarul ca să cânte. ” (informator Elena Bratu, Costești, Mehedinți, 82 ani).

Hora de pomană este și cântec însoțit de joc. Niculina Stoican (Prejna, Mehedinți) este interpreta de muzică populară care a interpretat cântecul în contextual sărbătorii, dar și a secvenței reconstituite pentru transmiterea televizată. Reproducem o secvență din interviul radiofonic difuzat la Radio România Oltenia Craiova (23 iulie, 2011, 14.00-14.30) ce cuprinde mărturisirile Niculinei:

”Din câte știu eu și am auzit, bărbații trebuie să cânte *Hora de pomană*. Nu știu să dau o explicație și o justificare pentru acest lucru, dar, mai rar, femeile cântă *Hora de pomană*. Acum, din ce am văzut la sărbători, o cântă și femeile, nu se mai ține cont. Dar primesc la *Hora de pomană*, și lăutarii primesc, și prosop și lumină și ei sunt cei care spun de fiecare dată, gazda le șoptește lor: Ia ziceți bogdaproste! și ei spun: la ziceți bogdaproste, și toată lumea zice bogdaproste și gazda zice împreună cu lăutarii: Să-i fie sufletului lui cutare și să fie pomenit, să aibă Hora pe lumea cealaltă!

- Tu ai cântat-o?

Niculina: Da, am cântat-o și am avut bucuria să am invitați și să fiu gazdă, pentru Televiziunea Română, s-a făcut un film pentru ”Zestrea românilor”. Au venit de au filmat *Hora de pomană*, eu am cântat-o, Camelia a fost cea care-a-mpărțit și-a făcut tot ritualul, au participat cu toții, a fost un moment extraordinar și mă bucur din suflet că va rămâne pentru generațiile următoare, vor înțelege ce-nseamnă această horă și cât de important este să-i pomenim pe cei pe care nu-i mai avem printre noi, pentru că până la urmă este legătura noastră cu locul din care venim și cu familia pe care-o avem. E important să - ți păstrezi în suflet părinții, bunicii, străbunicii pentru că așa știi de unde te tragi și știi care sunt regulile și echilibrul acestei vieți”.

Această imagine a Horei de pomană dată pe nume aici pe pământ, ca și imaginea încolăcirii, ca lumânarea, cărare spre cer, amintește de simbolistica horei postume. Este imaginea mioritică a unui joc fericit, unde mortul călător ajunge și toți defuncții se rotesc într-un joc veșnic, iar sufletul în spațiile postume este într-o continuă mișcare (călătorie).

Hora de dincolo de moarte nu se oprește niciodată și deci nici călătoria mortului. Mersul infinit în horă este viața infinită și benefică de după moarte. Conform textul funerar hora nu este numai un simbol al veșniciei, ci și al beatitudinii infinite. La început, moartea înseamnă mișcare lineară a spiritului decedatului într-un spațiu ancestral necunoscut.

De la deces și până a ajunge acolo, undeva, în final, în hora veșnică a defuncților, este imaginată trecerea unui timp infinit sau timpul și spațiul infinit sunt relevate prin călătoria și hora veșnică unde se află mese întinse, făclii aprinse, paharele pline și unde se întâlnesc tinerii, copiii, adulții, moșii și strămoșii neamului sub forma unor păsări (porumbel și turturele).

Călătoria sufletului cu peripețiile ei, cu cărările stânga- dreapta, Zâna-Bătrână - vameș al trupului mortului, Fântâna cu apa vieții, Pomul înflorit și Hora nesfârșită simbolizează un spațiu și un timp infinit, într-un concept mitic (Șișu,2001:153-154).

II. *Hora de pomană secvență rituală conservată în practicile ceremoniale la românii din Bulgaria*

Celebrarea memoriei morților prin hora de pomană este reperată ca practică rituală și în Timocul bulgăresc la Pocraina, Florentin, Albotina în a doua zi de Paști. Pe drumul ce duce de la Gradeș spre satul Rabova există o poiană numită Albotina, cunoscută de localnici drept La Albotina. Aici, pe vremuri veneau românii în a doua zi de Paște și făceau hora morților sau hora tristă. Mai de demult jucau hainele pe care le dădeau de pomană pe numele mortului, cu timpul au început să joace numai fotografia celui mort. Este o imagine pe care am regăsit-o și în Munții Mehedinților, la Prejna. Substitutul hainelor, fotografia, a rezistat mai mult, important era să se reamintească membrilor comunității că morții vin la masa de sărbătoare și memoria lor trebuie celebrată. ”Când e Paștele face tot natu în satul lui de dă de morți. Înainte a făcut în curtea bisericii. De Paște se împarte horă. Cheamă rudeni și le cumpără câte un cadou. (În horă se prind) rudele lui și la urmă dăilalți. Se pune ou, cozonac, bani într-un plic, peșchir.La alții se dă șoarțe, cămăși. La muzicanți, atârână peșchir. (Cântă)

ce ceri tu, ăla care dă hora. De obicei (se cântă), noi spunem Coconiță de pe țară. (Se face) de vreme nepomenită, de ziua de două. Care a murit mai tânăr. (O rudă) ia portretul, poza, să-l vadă care e.” (informații culese de la muzicanții din satele Tianuț și Gânzova și publicate în Țârcomnicu 2014:60-61). Informațiile certifică folosirea recuzitei funerare, alimentele rituale specifice sărbătorilor pascale și includerea în seria artefactelor rituale a fotografiei ca substitut al imaginii defunctului (pentru identificare). Sunt aceleași elemente ale secvenței rituale funebre ca și în județele Mehedinți, Gorj și Dolj.

Horei postume îi succede sărbătoarea postpascale din Săptămâna Luminată (a doua zi de Paști), cu un element în plus de noutate și impact pentru comunitate.

Locul de desfășurare, sacralizat prin derularea ritualului, a devenit în timp loc al întrunirii comunitare într-un festival al românilor de o parte și de alta a Dunării desfășurat în același reper temporar, a doua zi de Paști, Festivalul Folcloric al Cântecului și Dansului Autentic Românesc.

Evenimentul este organizat de asociațiile românești din Bulgaria: AVE – Uniunea Etnicilor Români din Bulgaria, Asociația Curcubeul peste Dunăre, Societatea Culturală a Vlahilor și Centrul Cultural Român din Vidin. Festivalul românesc de la Albotina este cea mai reprezentativă manifestare a românilor din Bulgaria, desfășurată în fiecare an în prezența a sute de persoane venite din toate colțurile Bulgariei, României și Serbiei (Valea Timocului sârbesc).

Câteva elemente noi se detașează însă cu evidență și fac trimitere la demersurile întreprinse de liderii comunitari pentru conservarea identității etnice și culturale. Locul ales este însemnat prin ridicarea unui lăcaș religios purtător de însemne românești și de o troiță. Troițele sunt deopotrivă semn sacru confesional și semn profan de hotărnicie (Vulcănescu1972:118). În comunitățile românești din Timocul bulgăresc troițele sunt doar semn profan de hotărnicie (Pocraina, Rabova). Există însă un loc cu troiță însemn religios, la Albotina. Într-un spațiu deschis, o poiană, se găsește o mănăstire românească cioplită în piatră moale, „de var”, spun localnicii, ce are în centru o „biserică” - încăperea principală. Biserica a fost coborâtă din munte în urmă cu peste 30 de ani, iar incinta mănăstirii a fost afumată intenționat, pentru că pe pereți erau scrieri în limba română. S-a încercat astfel să se ascundă adevărul despre această mănăstire și despre acest loc sfânt. Locul pentru mănăstire a fost ales, pentru că a fost considerat un loc ”însemnat”, cu puteri miraculoase.

La poalele dealului, pe poiana din Albotina, de la început de secol XX, în a doua zi de Paști se desfășoară hora de pomană. Este un loc sfânt românesc cu puteri de vindecare. Aici bolnavii veneau spre a se tămădui. În jurul anilor 1970 s-au făcut săpături arheologice și s-au găsit morminte de copii, bărbați, femei. Era legenda că dacă bolnavii dorm în noaptea de Paști la poalele mănăstirii, a doua zi de Paști pot pleca acasă vindecați. Cei care nu au putut să se vindece, au rămas aici ca să moară și au fost înmormântați la poalele bisericii. Tot aici creștea frâsinelul, o plantă cu puteri vindecătoare. Cine o găsea și se „gătea” cu ea în ziua de Paști se vindeca de toate bolile. Interesant este că același obicei al frâsinelului îl găsim atestat în Oltenia, într-un document în filigran datând de la anul 1840, obicei practicat de Ispas (document din arhiva personală a profesorului Ion Pătrașcu). Bolnavului i se puneă o masă rituală, ca de ursitori, pentru îmbunarea lor a doua oară, ca gest de recăpătare a sănătății, de instaurare a normalității pentru continuarea ciclului vieții. Bolnavul era așezat pe pământ, lângă masa rituală în prezența florilor de frâsinel. Dacă acestea rezistau peste

noapte, bolnavul se vindeca, dacă nu, se întorceau acasă convinși că „atât a fost să fie” (Rusu-Păsărin 2004: 112).

Lângă mănăstire se află și o troiță, un monument edicular, în formă de capelă, cu pictură în ulei, iconografie de certă valoare estetică și cu o rezonanță specială, ca însemn de identitate românească într-un spațiu multietnic.

Poiana de la Albotina a devenit loc simbolic de românism prin organizarea festivalului folcloric pentru românii de o parte și de alta a Dunării. Aspectul spectacular a atras vizitatori și a consolidat receptarea valorilor culturale românești din Bulgaria, scop principal al Uniunii etnicilor români din Bulgaria, AVE. Cu timpul se va pierde semnificația secvenței postfunerare numită Hora de pomană sau hora tristă și se va consolida ideea de sărbătoare în a doua zi de Paști, în Săptămâna Luminată.

III. Dimensiunea comunicațională a riturilor comunitare și diseminarea radiofonică a reperelor identitare

Hora de pomană de la Albotin nu se mai regăsește ca denumire în cadrul sărbătorii postpascale, va fi înlocuită de întâlnirea comunitară pentru derularea Festivalului Folcloric al Cântecului și Dansului Autentic Românesc. Acest eveniment trebuia să fie în atenția românilor din Timocul bulgăresc, acolo unde demersurile pentru păstrarea identității etnice și culturale sunt obstrucționate: nu există școli în limba română, tradițiile sunt promovate numai în familie. Organizarea unui asemenea eveniment venea în sprijinul afirmării identitare. În acest context, componenta rituală funerară a fost estompată pentru afirmarea cântecelor și jocurilor autentice românești. Pentru promovarea evenimentului comunitar jurnalismul va folosi formatul *media events*. Sintagma a fost propusă de Elihu Katz și Daniel Dayan (1992) și făcea distincția între două mari tipuri de știri: cele de rutină, referitoare la fapte ori situații comune, fără mare impact social, și, cele de non-rutină, referitoare la fapte ori segmente sociale importante și care, din această cauză, întrerup activitățile jurnalistice curente și declanșează o cuvertură mediatică aparte. Media events impun realizarea materialelor jurnalistice și plasarea lor în grila de programe într-un mod special: tehnici de editare cumulative, poziționarea în programe la ore de maximă audiență, anticiparea evenimentului prin anunțuri și informații cu un evident rol de catalizare a interesului segmentelor de public. În cadrul media events se circumscriu și emisiunile audiovizuale restitutive, pentru evidențierea semnificațiilor aceluși eveniment. În acest format am încadrat și edițiile speciale ale emisiunii radiofonice de etnografie și folclor "Izvorașul" de la Radio România Oltenia Craiova (al cărei producător și realizator suntem), ediții dedicate reconstituirii horei de pomană în spații geografice și culturale diferite, circumscrise însă culturii tradiționale românești. Natura funerară rituală însă nu permitea difuzarea pe spații ample (nu se transmite integral la radio sau la televiziune un bocet, nu se descriu în detaliu obiectele investite funerare). Sunt rigori de construcție și regizare a formatului radiofonic, a argumentației și a ilustrației muzicale pentru a crea starea de receptare, nu ca secvență ritual funerară, ci, în cazul Albotina, ca sărbătoare, atenuând efectele transmiterii corpusului funebru. Proiectul nostru radiofonic difuzat la Radio România Oltenia Craiova (post public regional al Societății Române de Radiodifuziune) a cuprins ca forme de expresie jurnalistică interviuri cu actanți, purtători de folclor și a avut ca etape de concepere și elaborare înregistrarea, montajul cu explicitarea secvențelor rituale și difuzarea parțială a festivalului dedicat acestei sărbători, organizat de românii din Bulgaria la Albotina.

Dayan și Katz consideră că intervenția mass media în câmpul evenimentelor ceremoniale conduce la apariția unui nou tip de manifestare rituală, fără a face o distincție între manifestările sociale acceptate ca ritualuri și pe cele pe care mediatizarea le face să fie percepute ca ritualuri (Coman 2003: 61). Festivalul de la Albotina se grefează însă pe hora tristă și supraviețuiește prin aspectul spectacular al sărbătorii, cu ținte explicite de afirmare a identității etnice și culturale românești într-un spațiu în care se încearcă anularea acestora. Emisiunile radiofonice contribuie însă la promovarea în spațiul public larg a acestor manifestări, contribuind astfel la susținerea identității culturale românești. Istoria orală are cel mai mare impact prin emisiunile radiofonice, pentru că se bazează pe crearea empatiei, o reacție imediată la stilul direct. Se constituie un discurs identitar. Identitatea și memoria se intercondiționează. Memoria colectivă este o metamemorie, o reprezentare social complexă (Rusu-Păsărin 2012:108).

Concluzii

Cultura reprezintă acel set de resurse subiective ce include ceea ce a fost funcțional în experiența societății, transmis intergenerațional (Gavreliuc 2011: 233). Hora de pomană (denumire reperată și funcțională în Oltenia), hora tristă sau hora mortului în Timocul Bulgăresc, reprezintă o valoare culturală transmisă între generații prin expunerea la date calendaristice stabilite de calendarul religios și cel popular: în Săptămâna Luminată, a doua zi de Paști. Este condiția esențială a funcționării și validării valorilor explicite și implicite care caracterizează o cultură: expunerea zilnică la obiceiuri, legi, norme și practice organizaționale (Bourdieu 1998). Este procesul întreținut de comunitatea rurală (în cazul cercetării în Oltenia) și de organizațiile etnice (în cazul viabilității secvenței rituale în cadrul festivalului folcloric al românilor de la Albotina, Bulgaria). Cercetarea noastră de teren a confirmat că în județul Mehedinți, în localitățile Prejana, Costești, Izverna și cele limitrofe, în județul Dolj, în comuna Cetate ceremonialul funerar este derulat în toate secvențele sale consacrate și chiar cu secvențe conservate doar în câteva localități din Oltenia și din Timocul bulgăresc. Secvența ce pare a fi inedită este cea păstrată sub denumirea de hora de pomană, având mai multe conotații: un joc, un cântec, o secvență postfunerară.

Pentru promovarea în spații largi a detaliilor specifice acestei secvențe postfunerare au fost concepute și realizate emisiuni radiofonice și filme etnografice. S-a produs astfel valorificarea textului și a scenariului în audiovizualul public românesc și s-a asigurat o receptare mediatică și o vizibilitate crescută.

Hora de pomană este o secvență ritualică cu potențialitate simbolică, în continuare de interes pentru comunitate, dar și pentru specialiști. Participarea întregii comunități se motivează și prin plasarea secvenței în derularea ei la granița dintre celebrarea morților și petrecerea din sărbătoarea satului, media events având un rol esențial.

Efectele lumii postmoderne (amintim doar o accelerare a timpului și o consumare a sărbătorilor în timp scurt și mai mult în familie, lipsind deseori rolul socializator al întrunirilor cu ocazia sărbătorilor) nu au putut totuși să dilueze nici tensiunea secvențelor funerare, nici respectul pentru transmiterea tradiției ca o lege a pământului. Actualmente, mass media vin în sprijinul salvării de la uitare a semnificațiilor primare ale sărbătorii comunitare, chiar dacă pentru realizarea acestei ținte comunicaționale crează evenimentul care poziționează în plan secund semnificația ritual funerară.

Bibliografie

- Bernea, Ernest. 2007. *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*; ediție îngrijită de Rodica Pândelescu, București: Editura Vremea
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press
- Ciobanu, Pavel. 1996. *Plaiul Cloșani*, vol. IV, Centrul Creației Populare Mehedinți
- Coman, Mihan. 2003. *Mass media, mit și ritual. O perspectivă antropologică*. Iași: Polirom
- Corpus de documente etnografice. Sărbători și obiceiuri. Oltenia*, 2001, București: Ed. Enciclopedică
- Dayan, Daniel, Katz, Elihu. 1992. *Media Events*. Cambridge: Harvard University Press
- Dumitrescu-Bușulenga, Zoe. 1988. *Valori perene ale culturii populare în „Revista de Etnografie și Folclor”*, (33), nr.1
- Gabvriliuc, Alin. 2011. *Psihologie interculturală. Repere teoretice și diagnoze românești*. Iași: Polirom
- Iordache, Gheorghe. 1996. *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnografic*, vol. IV. Craiova: Ed. Scrisul Românesc
- Laurențiu, Florica, Elena. 2001. *O carte a morților la români*. Iași: Ed. Timpul
- Panea, Nicolae. 2001. *Zei de asfalt. Antropologie a urbanului*. București: Cartea Românească
- Panea, Nicolae. 2003. *Gramatica funerarului*. Craiova: Scrisul Românesc
- Panea, Nicolae, Fîfor Mihai. 1998. *Cartea românească a morții. O hermeneutică a textului ritual funerar*. Drobeta Turnu-Severin: Centrul județean al Creației Populare Mehedinți
- Papadima, Ovidiu. 1941. *O viziune românească a lumii*, (f.e.)
- Rusu-Păsărin, Gabriela. 2004. *Flori de gheață*, Cuvânt înainte de acad. Ștefan Ștefănescu, Posfață de prof.univ.dr. Gheorghe Oprea, Craiova: Fundația Scrisul Românesc
- Șișu, Vasile. 2001. *Odiseea sufletului. Epos funerar românesc*. Drobeta Turnu-Severin: Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți
- Țârcomnicu, Emil. 2014. *Sărbători și obiceiuri. Românii din Bulgaria. Volumul IV. Considerente privind elaborarea Atlasului Etnografic Român - Românii din afara granițelor-Serie nouă*. București: Editura Etnologică
- Vulcănescu, Romulus. 1972. *Coloana cerului*, București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România.